

Pragmatikkens rolle i et morfologisk funderet genussystem i yngre middelskånsk

Kathrine Thisted Petersen

In Old Danish (c800-c1525), masculine, feminine, and neuter nouns were used to denote humans, animals, things, and abstract categories. In Early Modern Danish (c1525-c1700), however, the masculine and the feminine merged into a common gender, confining the anaphoric and cataphoric personal pronouns *han* ‘he’ and *hun* ‘she’ to nouns denoting humans. This paper points out an early pragmatically based use of gender in the Scanian text *Sjælens Trøst* ‘Comfort of the Soul’ in manuscripts C 529 and A 109 from c1425. From a Christian point of view, the noun *afgudh* ‘idol’ is used as a neuter and thereby objectified, unlike the masculine noun *gudh* ‘God’. This use of the neuter is in all likelihood one of the first steps on the way from a primarily morphologically based three-gender system to a primarily semantically based two-gender system which distinguishes between human and non-human nouns.

Nøgleord: genussystemer, yngre middelskånsk, pragmatisk anvendelse af genus, genusændring

1. Indledning¹

I det gammeldanske skriftsprog herskede der en genusbetinget bøjning af substantiver, adjektiver, numeraler, pronomener og participier i maskulinum, femininum og neutrum. Til substantiverne henvistes der med de personlige pronomener *han*, *hun* og *det*. For de maskuline og feminine substantivers vedkommende begyndte man i løbet af 1500-tallet at skelne mellem menneskelige

¹ Jeg takker Lars Heltoft og Steffen Krogh for udbytterige kommentarer og diskussioner i forbindelse med redigeringen og korrekturlæsningen af denne artikel.

og ikke-menneskelige størrelser sådan at oprindelige maskuliner og femininer betegnende dyr, ting og abstrakter faldt sammen i den fælles genuskategori utrum med *den* som henvisende pronomen. Endnu findes der ikke nogen tilbunds gående undersøgelse af overgangen til det menneskelighedsbetingede genussystem, men det kan konstateres at omfortolkningen i dansk skriftsprog fandt sted mellem 1550 og 1650 (Pedersen 1999: 93). Nærværende artikel vil anskueliggøre at der allerede i den skånske version af *Sjælens Trøst* i håndskrifterne C 529 og A 109 fra ca. 1425 som opbevares på Uppsala universitetsbibliotek resp. Kungliga biblioteket i Stockholm, viser sig spæde skridt på vej i retningen af et genussystem som er baseret på kriteriet om menneskelighed. I disse håndskrifter finder man substantivet *afgudh* 'afgud' anvendt som neutrum med tingsliggørende virkning. Denne praksis vil blive forklaret som pragmatisk motiveret på baggrund af tekstens kristne afsenderperspektiv.

For at sætte analysen ind i en større historisk og teoretisk ramme præsenteres først den hidtidige viden om genussystemets overordnede udvikling fra tre til to genera samt Corbetts (1991) overvejelser over de underliggende principper der kan styre forskellige sprogs genussystemer. Herefter følger en undersøgelse af udvalgte kasus- og genusmarkørers udvikling inden for danske nominalsyntagmer frem til forholdene i *Sjælens Trøst*. I overensstemmelse med Corbetts (1991) teori kan man på dette tidspunkt tale om et hovedsagelig morfologisk funderet genussystem der på grund af pragmatiske forhold kan blive overlejret af semantiske principper.

De anvendte periodebetegnelser bygger på Skautrups (1944: 81-310, 1947), Brøndum-Nielsens (1950: 8-10) og Jensens (2011: 96) definitioner. Som en overordnet betegnelse anvendes gammeldansk for de tre perioder olddansk/runedansk fra ca. 800 til ca. 1100, ældre middeldansk fra ca. 1100 til ca. 1350 og yngre middeldansk fra ca. 1350 til ca. 1525. Herefter fortsætter den nydanske periode med en opdeling mellem ældre nydansk fra ca. 1525 til ca. 1700 og nutidsdansk fra ca. 1700 og fremefter. Betegnelsen klassisk norrønt bruges om sproget i de tidligst bevarede norrøne håndskrifter fra ca. 1150 til ca. 1350 (Noreen 1923: 8).

2. Overgangen fra et tredelt til et todelt genussystem i dansk skriftsprog

Når man undersøger genusforhold i dansk, er det vigtigt at være opmærksom på de anvendte kilders herkomst. Forekomsten af utrum kan skyldes at skribenten

var opvokset i Jylland. I størstedelen af de klassiske jyske dialekter hersker der således et todelt genussystem (Nielsen 1959: 44-45). Mens genusforholdene i det meste af Øst- og Sønderjylland svarer til systemet i moderne rigsdansk hvor utrum har erstattet maskulinum og femininum, afhænger genus i Vestjylland af substantivernes tællelighed med tællelige størrelser i utrum og utællelige stofbetegnelser i neutrum. Kun i dialekterne i Vendsyssel og på Djursland, Læsø, Anholt og Samsø er det tredelte system opretholdt ligesom i ømålene og skånsk. Et jyskpræget skriftsprog finder man fx i en række breve skrevet af Peder Palladius som var født i Ribe i 1503. Heri benyttes *den* konsekvent i stedet for *han* og *hun* (Pedersen 1999: 93). At Peder Palladius anvender tre genera i nogle af sine offentlige skrifter, må være et tegn på dette systems normative status. For at kunne undersøge det tredelte system under de rette vilkår tager analysen i nærværende artikel udgangspunkt i en skånsk tekst.

Hidtil findes der kun få omtaler af genussystemets udvikling i dansk. Mens Falk & Torp (1900: 117) blot ganske kort nævner at *han* og *hun* tidligere også refererede til dyr, ting og abstrakter, uddyber Skautrup (1947: 196) at maskulinum og femininum efterhånden faldt sammen i utrum i løbet af 1500-tallet, og at der allerede i *Jyske Lov* i håndskriftet StaFl Stb 00001 fra ca. 1280 som opbevares i Stadtarchiv Flensburg (bedst kendt som Flensborghåndskriftet), henvises med *den* til fx det feminine substantiv *iord* 'jord' (JL 99,8) (Skautrup 1944: 270). Pedersen (1999) foretager derimod en detaljeret analyse af hvordan genusforenklingen kan være forløbet i dansk skriftsprog mellem 1550 og 1650 med København som normcenter. Udgangspunktet herfor er sprogkontakten mellem københavnere og tilflyttere fra det øvrige Sjælland, Skåne og Nordtyskland. Fra omkring 1350 indvandrede nedertyske hansekøbmænd talstærkt til byen, og med en efterfølgende tilflytning af hovedsagelig fæstebønder fra både Sjælland og Skåne steg indbyggertallet kraftigt (Kjersgaard 1980: 100, 151). Mellem 1450 og 1600 prægedes København således af en meget stor befolkningstilvækst som dannede grundlag for kontakt mellem nedertysk og dansk (Pedersen 1999: 81-82). Om og på hvilken måde denne sprogkontakt har givet mulighed for genusforenkling i dansk, skal ikke diskuteres i nærværende artikel. Den følgende analyse skal til gengæld vise at den tingsliggende brug af neutrum i *Sjælens Trøst* kan tolkes som en forløber for det semantiske princip om menneskelighed der begyndte at etablere sig i 1500-tallet.

3. Udviklingen af nominalsyntagmets kasus- og genusmarkører fra olddansk til yngre middelskånsk

I alle sprog med flere genera kan der ifølge Corbett (1991: 7-8) identificeres nogle tilskrivningsregler som er baseret på forskellige principper af fonisk, morfologisk eller semantisk art. De morfologiske principper adskiller sig fra de foniske ved at være funderet på flere bøjnings- eller afledningsformer af et ord frem for kun en enkelt (Corbett 1991: 51). Mens et genusystem godt kan bygge udelukkende på semantiske principper, fungerer de formelle principper altid sammen med en semantisk kerne (Corbett 1991: 8, 34). Selv om der i gammeldansk er tale om et hovedsagelig morfologisk funderet system, retter genus sig således efter det biologiske køn i substantiver som *modhir* 'mor' (*r*-st. *f*) og *fadhir* 'far' (*r*-st. *m*). Dette semantiske princip var også udgangspunkt for det morfologiske system i klassisk norrønt (Trosterud 2006: 1444-1445). Som Corbett (1991: 37-38) generaliserer, har semantiske principper netop normalt forrang for formelle principper. Den følgende analyse af den skånske version af *Sjælens Trøst* i håndskrifterne C 529 og A 109 fra ca. 1425 skal vise hvordan en ny semantisk regel opstår når neutrum anvendes i stedet for maskulinum som udtryk for ikke-menneskelighed. Der optræder således et tidligt eksempel på en genusbetinget forskel mellem ikke-menneskelighed og menneskelighed som senere blev systematiseret i forholdet mellem utrum på den ene side og maskulinum og femininum på den anden side. Som grundlag for denne analyse og fortolkning præsenteres først en overbliksgivende undersøgelse af nominalsyntagmernes kasus- og genusmarkører i *Sjælens Trøst* sammenlignet med forholdene i olddansk. Da der ikke findes tilstrækkelig mange kilder fra den olddanske periode, anvendes de norrøne former som repræsentanter for dette sprogrtrin. De gammeldanske kilders proveniens medfører at der i det følgende vil blive henvist til ældre og yngre middelskånsk.

Af figur 1-3 fremgår det at substantiverne i klassisk norrønt tilhørte forskellige bøjningsparadigmer med tydelige kasus- og genusmarkører. I forhold til de stærktbøjede substantiver i figur 1 er det vigtigt at bemærke at genitivendelsen *-s* kun findes i singularis maskulinum og neutrum, og at den aldrig kan udtrykke femininum eller pluralis; tilsvarende er dativendelsen *-i* forbeholdt singularis maskulinum og neutrum:

Genus	Maskulinum				Femininum			Neutrum
	<i>a</i>	<i>i</i>	<i>u</i>	rod	rod	<i>ō</i>	<i>i</i>	
Stamme	<i>a</i>	<i>i</i>	<i>u</i>	rod	rod	<i>ō</i>	<i>i</i>	<i>a</i>
Nominativ	- <i>r</i>	- <i>r</i>	- <i>r</i>	- <i>r</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>
Akkusativ	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>	- <i>Ø</i>
Genitiv	- <i>s</i>	- <i>s/-ar</i>	- <i>ar</i>	- <i>ar/-s</i>	- <i>r/-ar</i>	- <i>ar</i>	- <i>ar</i>	- <i>s</i>
Dativ	- <i>i</i>	- <i>Ø</i>	- <i>i</i>	- <i>i</i>	- <i>Ø/-u</i>	- <i>u/-Ø</i>	- <i>Ø/-u</i>	- <i>i</i>
Nominativ	- <i>ar</i>	- <i>ir</i>	- <i>ir</i>	- <i>r</i>	- <i>r</i>	- <i>ar</i>	- <i>ir</i>	- <i>Ø</i>
Akkusativ	- <i>a</i>	- <i>i</i>	- <i>u</i>	- <i>r</i>	- <i>r</i>	- <i>ar</i>	- <i>ir</i>	- <i>Ø</i>
Genitiv	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>a</i>
Dativ	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>um</i>

Figur 1. Stærktbøjede substantiver i klassisk norrønt (Iversen 1973: 45-62, 67-69; Nedoma 2010: 51-59).

Genus	Maskulinum		Femininum		Neutrum
	<i>nd</i>	<i>an</i>	<i>ōn</i>	<i>īn</i>	
Stamme	<i>nd</i>	<i>an</i>	<i>ōn</i>	<i>īn</i>	<i>an</i>
Nominativ	- <i>i</i>	- <i>i</i>	- <i>a</i>	- <i>i</i>	- <i>a</i>
Akkusativ	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>u</i>	- <i>i</i>	- <i>a</i>
Genitiv	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>u</i>	- <i>i</i>	- <i>a</i>
Dativ	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>u</i>	- <i>i</i>	- <i>a</i>
Nominativ	- <i>r</i>	- <i>ar</i>	- <i>ur</i>	- <i>i</i>	- <i>u</i>
Akkusativ	- <i>r</i>	- <i>a</i>	- <i>ur</i>	- <i>i</i>	- <i>u</i>
Genitiv	- <i>a</i>	- <i>a</i>	- <i>na</i>	- <i>i</i>	- <i>na</i>
Dativ	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>um</i>	- <i>i</i>	- <i>um</i>

Figur 2. Svagtbøjede substantiver i klassisk norrønt (Iversen 1973: 62-66; Nedoma 2010: 59-62).

Genus	Maskulinum/Femininum
Nominativ	<i>fǫðir</i>
Akkusativ	<i>fǫður</i>
Genitiv	<i>fǫður</i>
Dativ	<i>fǫðr/fǫður</i>
Nominativ	<i>fǫðr</i>
Akkusativ	<i>fǫðr</i>
Genitiv	<i>fǫðra</i>
Dativ	<i>fǫðrum</i>

Figur 3. Maskuline og feminine r-stammer i klassisk norrønt eksemplificeret med det maskuline substantiv *fǫðir* 'fader' (Iversen 1973: 66-67; Nedoma 2010: 62-63).

Med udgangspunkt i *Skånske Lov* i håndskriftet B 69,4^o fra ca. 1350 der opbevares på Kungliga biblioteket i Stockholm, har Jensen (2011: 115-130) vist at dette bøjningssystem opretholdtes i stort omfang frem til ældre middelskånsk. Nærværende analyse af *Sjælens Trøst* anskueliggør derimod at man i yngre middelskånsk ikke længere kunne bestemme genus- og kasusforhold på baggrund af substantivernes form alene. De opstillede paradigmer i figur 4 nedenfor skal illustrere at de oprindeligt stærktbøjede substantivers separate dativ- og akkusativformer i singularis er forsvundet, og at endelsen *-s* begyndte at fungere

som en fælles genitivform i både singularis og pluralis. I singularis skelnedes der således mellem en uspecificeret form og en genitivform:

	<i>bok</i> 'bog' (rodst. F)	<i>brodhir</i> 'bror' (r-st. M)	<i>land</i> 'land' (a-st. N)	<i>liif</i> 'liv' (a-st. N)	<i>modhir</i> 'mor' (r-st. F)	<i>siæl</i> 'sjæl' (ō-st. F)
Uspecificeret form	<i>book/bok</i>	<i>brodhir/ brodher</i>	<i>land</i>	<i>liif/liif</i>	<i>modhir/ modher</i>	<i>siæl</i>
Genitiv		<i>brodhirs</i>	<i>landz</i>	<i>liifs</i>	<i>modhirs</i>	<i>siæla/siæls/siælz</i>
Nominativ/ Akkusativ	<i>bokir/bogir</i>	<i>brodhir</i>	<i>land</i>	<i>liif</i>		
Genitiv	<i>bogirs</i>	<i>brodhira/ brodhirs</i>	<i>landa</i>			
Dativ			<i>landom</i>			

Figur 4. Udvalgte substantivparadigmer fra Sjelens Trøst i C 529 og A 109.

For de oprindeligt svagtbøjede substantivers vedkommende kan man stadig finde eksempler på en bevaret skelnen mellem nominativ og oblik form sådan som *fødha/fødho* 'føde' (*iōn*-st. F), *helsa/helso* 'helse' (*ōn*-st. F) og *time/tima* 'time, tid' (*an*-st. M) eksemplificerer. Imidlertid indikerer former som *mænnisk* 'menneske' (*ōn*-st. F) uden endelse og *thiæniste* 'tjeneste' (*ōn*-st. F) med en uspecificeret *e*-endelse at substantivets form ikke længere spiller en afgørende rolle for nominalsyntaxens syntaktiske funktion. Af figur 5 fremgår det at genitivendelsen *-s* også vinder frem blandt de oprindeligt svagtbøjede substantiver:

	<i>fødha</i> 'føde' (<i>iōn</i> -st. F)	<i>helsa</i> 'helse' (<i>ōn</i> -st. F)	<i>mænniska</i> 'menneske' (<i>ōn</i> -st. F)	<i>thiæniste</i> 'tjeneste' (<i>ōn</i> -st. F)	<i>time</i> 'time, tid' (<i>an</i> -st. M)
Nominativ	<i>fødha</i>	<i>helsa</i>	<i>mænniska/mænnisk</i>	<i>thiæniste</i>	<i>time</i>
Oblik	<i>fødho</i>	<i>helso</i>	<i>mænnisko</i>	<i>thiæniste/ thiænisto</i>	<i>tima</i>
Genitiv		<i>helso</i>	<i>mænnisko/ mænniskos</i>		
Nominativ/ Akkusativ			<i>mænniskor</i>		<i>tima</i>
Genitiv					<i>tima</i>
Dativ					

Figur 5. Udvalgte substantivparadigmer fra Sjelens Trøst i C 529 og A 109.

Fra klassisk norrønt til yngre middelskånsk ændredes også præpositionernes rektionsforhold. Eksempelvis kan det nævnes at præpositionerne *af* og *fra* der i klassisk norrønt udelukkende styrede dativ (Heusler 1932: 143), i *Sjælens Trøst* efterfølges af styrelser i både akkusativ og dativ. Den oprindeligt genitivstyrede præposition *til* (Heusler 1932: 144) anvendes i *Sjælens Trøst* i langt de fleste tilfælde med akkusativ. Generelt set er der således stadig flere præpositioner der styrer akkusativ frem for dativ og genitiv.

Efterhånden som substantivernes former forenkledes, kom genus og kasus hovedsagelig til udtryk i adledene. Figurerne nedenfor viser udviklingen af den enklitiske bestemte artikel og talordet *en* der i yngre middeldansk fik udvidet sit funktionsområde som ubestemt artikel. I de to figurer som er opstillet på baggrund af *Sjælens Trøst*, tages der ikke hensyn til enkelte afvigelser:

Genus	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	<i>maðr-inn/hani-nn</i>	<i>gjöf-in/saga-n</i>	<i>land-it/fé-it</i>
Akkusativ	<i>mann-inn/hana-nn</i>	<i>gjöf-ina/sögu-na</i>	<i>land-it/fé-it</i>
Genitiv	<i>manns-ins/hana-ns</i>	<i>gjafar-innar/sögu-nnar</i>	<i>lands-ins/fjár-ins</i>
Dativ	<i>manni-num/hana-num</i>	<i>gjöf-inni/sögu-nni</i>	<i>landi-nu/fé-nu</i>
Nominativ	<i>menn-inir/hanar-nir</i>	<i>gjafar-nar/sögur-nar</i>	<i>lond-in/fé-in</i>
Akkusativ	<i>menn-ina/hana-na</i>	<i>gjafar-nar/sögur-nar</i>	<i>lond-in/fé-in</i>
Genitiv	<i>mannanna/hanna-anna</i>	<i>gjafa-ma/sagna-anna</i>	<i>landa-ma/fjá-anna</i>
Dativ	<i>mönnum-num/hönum-num</i>	<i>gjöfu-num/sögu-num</i>	<i>löndu-num/fjá-num</i>

Figur 6. Den enklitiske bestemte artikel i klassisk norrønt eksemplificeret med substantiverne *maðr* 'mand', *hani* 'hane', *gjöf* 'gave', *saga* 'fortælling, saga', *land* 'land' og *fé* 'fæ, kvæg' (Iversen 1973: 88; Nedoma 2010: 77-79).

Genus	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	<i>konung-in/-en</i>	<i>siæl-in/drotning-en</i>	<i>barn-it</i>
Akkusativ	<i>oghn-in/biskob-en</i>	<i>röst-ena</i>	<i>land-it</i>
Genitiv	<i>konungs-ins/-ens</i>	<i>siæl-ena</i>	<i>lifis-ins</i>
Dativ	<i>domar-num/tíma-nom</i>	<i>siæl-ene</i>	<i>land-eno</i>
Nominativ	<i>præstir-ne/-na</i>	<i>drotningar-na</i>	<i>börn-in</i>
Akkusativ	<i>præstir-na</i>	<i>stiærnor-na</i>	<i>land-in</i>
Genitiv	<i>gudha-na</i>	<i>mænnisko-na</i>	<i>børna-na</i>
Dativ	<i>-num?</i> ²	<i>-num?</i>	<i>-num?</i>

Figur 7. Den enklitiske bestemte artikel i yngre middelskånsk med *Sjælens Trøst* i C 529 og A 109 som kilde eksemplificeret med substantiverne *konung* 'konge', *oghn* 'ovn', *biskob* 'biskop', *domare* 'dommer', *tíme* 'time, tid', *præst* 'præst', *gudh* 'gud', *siæl* 'sjæl', *röst* 'stemme', *drotning* 'dronning', *stiærna* 'stjerne', *mænniska* 'menneske', *barn* 'barn', *lif* 'liv' og *land* 'land'.

2 En form efterfulgt af et spørgsmålstegn er ikke belagt i kilderne.

Genus	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	<i>ein</i>	<i>ein</i>	<i>eitt</i>
Akkusativ	<i>einn</i>	<i>eina</i>	<i>eitt</i>
Genitiv	<i>eins</i>	<i>einnar</i>	<i>eins</i>
Dativ	<i>einum</i>	<i>einni</i>	<i>einu</i>
Nominativ	<i>einir</i>	<i>einar</i>	<i>ein</i>
Akkusativ	<i>eina</i>	<i>einar</i>	<i>ein</i>
Genitiv	<i>einna</i>	<i>einna</i>	<i>einna</i>
Dativ	<i>einum</i>	<i>einum</i>	<i>einum</i>

Figur 8. Talordet einn i klassisk norrønt (Iversen 1973: 81; Nedoma 2010: 76, 83).

Genus	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	<i>en</i>	<i>en</i>	<i>et</i>
Akkusativ	<i>en</i>	<i>ena</i>	<i>et</i>
Genitiv	<i>ens</i>	<i>ena</i>	<i>ens?</i>
Dativ	<i>enum/enom</i>	<i>ene</i>	<i>eno</i>

Figur 9. Talordet en i yngre middelskånsk med *Sjælens Trøst* i C 529 og A 109 som kilde.

Ligesom nominalsyntaxernes bestemmerled fungerede de stærktbøjede adjektiver for det meste også stadig som tydelige kasus- og genusmarkører. Systemet i *Sjælens Trøst* svarer stort set til formerne i klassisk norrønt som gengives nedenfor:

Genus	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	<i>-r</i>	<i>-Ø</i>	<i>-l</i>
Akkusativ	<i>-an</i>	<i>-a</i>	<i>-l</i>
Genitiv	<i>-s</i>	<i>-rar</i>	<i>-s</i>
Dativ	<i>-um</i>	<i>-ri</i>	<i>-u</i>
Nominativ	<i>-ir</i>	<i>-ar</i>	<i>-Ø</i>
Akkusativ	<i>-a</i>	<i>-ar</i>	<i>-Ø</i>
Genitiv	<i>-ra</i>	<i>-ra</i>	<i>-ra</i>
Dativ	<i>-um</i>	<i>-um</i>	<i>-um</i>

Figur 10. Stærktbøjede adjektiver i klassisk norrønt (Iversen 1973: 70-74; Nedoma 2010: 64-67).

Efter stammer som ender på *-l*, *-n* og *-s*, assimileres *-r(-)* normalt sådan at former som *hvas* 'skarp' (NOM.SG.M) og *gamallar* 'gammel' (GEN.SG.F) opstår (Iversen 1973: 72; Nedoma 2010: 65). Fra systemet i figur 10 afviger enkelte endelser i yngre middelskånsk. Disse er på mange måder i overensstemmelse med udviklingen af den enklitiske bestemte artikels bøjningsformer. Nominativ pluralis maskulinum og dativ singularis femininum ender således typisk på *-e*, mens genitiv singularis og nominativ/akkusativ pluralis femininum generelt har endelsen *-a*. Tilsvarende er *-u* i dativ singularis neutrum som regel erstattet med *-o*. Dette system følges i stor udstrækning også af de possessive pronomener.

Ovenfor blev det vist at substantivernes kasus- og genusmarkører i *Sjælens*

Trøst er meget sparsomme og på vej til at forsvinde helt. Efterhånden som substantivernes former forenkledes, havde man således brug for et bestemmerled eller et attribut til angivelse af kasus og genus. Dette forhold skal nedenstående eksempler tydeliggøre. I forbindelse med understregede substantiver, adled og pronomener som er relevante for analysen, anføres de grammatiske indholdskategorier ifølge Lehmanns (2004) glosseringsprincipper. Således markeres segmenteringsgrænsen mellem stamme og bøjningsendelser med en bindestreg, mens et punktum angiver at samme morfem udtrykker flere indholdskategorier. Selv om nogle morfemer kan udtrykke flere alternative indholdstræk, anføres kun de træk som gør sig gældende i den specifikke kontekst. Genus forstås som et inhærent træk i enhver substantivstamme. I modsætning hertil er artikel-, adjektiv- og pronominalstammer uspecificerede med hensyn til genus der til gengæld udtrykkes gennem fleksion. For substantivernes vedkommende angives kasus kun hvis der forekommer en tydelig markør som den oblique endelse *-o* over for den nominativiske endelse *-a* på en feminin *iōn*-stamme som *fødha* 'føde'. Er der eksempelvis tale om endelsen *-Ø* på den neutrale *a*-stamme *liif* 'liv', anvendes NGEN som udtryk for en uspecificeret substantivform der ikke er genitiv. I tilfælde hvor et substantiv som *thiēniste* 'tjeneste' (*ōn*-st. F) ikke opviser nogen formvariation, anføres blot SG eller PL. Der tages kun udgangspunkt i de former der optræder i *Sjælens Trøst*. Kursiv skrift i tekststudgaven gengiver udskrevne former af forskellige forkortelser i håndskriftet (SjT XXI-XXII). De følgende eksempler skal illustrere at man med nominalsyntagmernes adled stadig kan skelne mellem de tre genera selv om enkelte af artiklernes, adjektivernes og pronomenernes former falder sammen:

- (1) For thy at swa som licam-a-n thrifs oc vedhirquegis af mat oc 'for det at sådan som legeme.M-SG.M-DEF.AKK.SG.M trives og vederkvæges af mad og drøk oc naturlig-o³ fødh-o, Swa lifuir siæl-Ø-in drikke og naturlig-OBL.SG.F føde.F-OBL.SG.F sådan lever sjæl.F-NGEN.SG.F-DEF.NOM.SG.F mæth andelik-t liif-Ø af gudhlig-o kiænedom-s med åndelig-AKK.SG.N liv.N-NGEN.SG.N af gudelig-OBL.SG.F lærdom.M-GEN.SG.M
- fødh-o (SjT 5,2-4)
føde.F-OBL.SG.F³
- For sådan som legemet/et legeme trives og vederkvæges af mad, drikke og naturlig føde, ligeså lever sjælen/en sjæl med åndeligt liv af føde fra Guds lærdom*

3 Her anvendes den svage adjektivbøjning der opviser noget mindre formvariation end den stærke.

- (2) Mang-a mæznisk-or æra til som lystir at læsa oc hœra bœgir af
 ‘mang-NOM.PL.F menneske.F-PL.F er til som har.lyst.til at læse og høre bøger om
værlzlik-O oc framganglik-O thing-O (SjT 5,16-17)
 verdslig-AKK.PL.N og forgængelig-AKK.PL.N ting.N-PL.N’
Der findes mange mennesker som har lyst til at læse og høre bøger om verdslige og forgængelige ting
- (3) I thæ-n tím-a-nom var en-O drag-c
 ‘på DEM-DAT.SG.M tím.M-OBL.SG.M-DEF.DAT.SG.M var INDEF-NOM.SG.M drage.M-NOM.SG.M
 i babyloia (SjT 14,25)
 i Babylonien’
På den tid var der en drage i Babylonien
- (4) thær æftir loot han kasta hærne i en-O glohed-an oghn-O (SjT 18,17)
 ‘der efter lod han kaste hende i INDEF-AKK.SG.M glohed-AKK.SG.M oghn.M-SG.M’
derefter kastede han hende ind i en glohed oven

Denne ændrede fordeling af kasus- og genusmarkører afspejler sandsynligvis en ny syntagmeopfattelse med bestemmeren som en obligatorisk del af et nominalsyntagme med argumentstatus og referentiell udpegningsfunktion. Denne afhængighed mellem bestemmer og substantiv i moderne dansk beskriver Hansen & Heltoft (2011: 273-277) på forskellige måder i forhold til indhold og udtryk. Mens de to størrelser er interdependente på indholdssyntaktisk niveau, fungerer bestemmeren som udtryksmæssig kerne i et hypotagme. Som Hansen & Heltoft (2011: 275) skriver, kan substantivet netop undværes i udtrykket:

- (5) Der står to træer i forhaven. Det store skal fældes.

I modsætning hertil kunne et nøgent substantiv i ældre middeldansk fungere både referentielt som argument og ikke-referentielt som en inkorporeret del af et komplekst prædikat (Jensen 2007: 314-315). Med en statistik over artikeldistributionen i *Sjælens Trøst* i håndskriftet C 529 viser jeg i Petersen (under udg.: kap. 6.2) at bestemmeren er en fast del af det referentielle nominalsyntagme i yngre middelskånsk. På denne baggrund kan substantivernes genusforhold fint opretholdes gennem adleddenes og de henvisende pronomeners markerende funktion. Den nye syntagmeopfattelse viser sig desuden i en begyndende tendens til at udelade genitivendelsen *-s* fra forskellige led inden for syntagmet. I modsætning til (6) der følger det traditionelle bøjningsprincip, efterfølger *-s* i (7) kun det sidste led i syntagmet:

- (6) En annan tídh com han i gien. i en-s man-z liknilse (SjT 33,4)
 ‘en anden tid kom han igen i INDEF-GEN.SG.M mand.M-GEN.SG.M skikkelse’
På et andet tidspunkt kom han igen i skikkelse af en mand
- (7) oc hon var en-O riddar-a-s hustru (SjT 107,13)
 ‘og hun var INDEF-NOM/AKK.SG.M ridder.M-OBL.SG.M-GEN.SG.M hustru’
Og hun var en ridders hustru

På tilsvarende måde benyttes af og til former som *konungins* ‘kongens’ (fx Sjt 45,10) og *swennins* ‘svendens’ (fx Sjt 21,26-27) i stedet for *konungsins* (fx Sjt 20,1) og *swensins* (fx Sjt 50,23). Den nye tilbøjelighed til at anvende *-s* som generel genitivmarkør viser sig også i forbindelse med det personlige pronomener i 3. person singularis femininum hvor *hennas* ‘hendes’ (fx Sjt 32,28) begynder at erstatte *hænna* (fx Sjt 32,32).

4. Pragmatisk motiveret anvendelse af genus

Hvis en formel og en semantisk genusregel støder sammen, er det normalt semantikken der bestemmer udfaldet. Imidlertid findes der også en række substantiver som er hybride i genusmæssig forstand fordi de udløser forskellig genuskongruens i forskellige grammatiske kontekster (Corbett 1991: 183-184). I moderne tysk gælder dette for et substantiv som *Mädchen* ‘pige’ der med sit diminutivsuffix *-chen* er neutrum selv om det betegner et menneske af hunkøn. Det hybride består i at der kan henvises til substantivet med det personlige pronomener i både neutrum og femininum (Corbett 1991: 228). På tilsvarende måde kunne der i oldengelsk henvises til det maskuline substantiv *wisdom* ‘visdom, klogskab’ med det personlige pronomener i neutrum som udtryk for substantivets kønsløshed (Dekeyser 1980: 101; Corbett 1991: 242). Karakteristisk er det at den semantiske genuskongruens typisk kommer til udtryk gennem personlige pronomener frem for attributter fordi førstnævnte befinder sig længere væk fra substantivet; herimellem står prædikativer og relative pronomener (Corbett 1991: 226). At man i yngre middelskånsk stadig havde en gennemgående morfologisk forståelse af genus, viser de følgende eksempler med anaforiske pronomener i maskulinum, femininum og neutrum. Uanset om der er tale om mennesker, dyr, ting eller abstrakte begreber, retter pronomener sig efter substantivets grammatiske genus:

- (8) Thy skal thw kiære son *gerna* læsa oc hœra the hœlge skrift oc gudz
 ‘derfor skulle du kære søn gerne læse og høre den hellige skrift og Guds
 kiænnedom, som thin-a sjæl-s helsa oc fœdha ær, thær til at
 lærdom som POSS.2.SG-GEN.SG.F sjæl.F-GEN.SG.F helse og føde er der til at
hon-O vardhîr kraftogh oc ma thrifas oc maa ofas i alla
 PERSPRON-NOM.3.SG.F bliver stærk og kan trives og kan opøves i alle
 dyghdhir (Sjt 5,10-13)
 dyder’
Derfor skulle du gerne, kære søn, læse og høre den hellige skrift og Guds lærdom som er din sjæls helse og føde, sådan at den bliver stærk og kan trives og opøves i alle dyder

- (9) Thw skal sögia visdom-O, oc hon-uzm findir thw i the hæghe
 ‘du skal søge visdom.M-SG.M og PERSPRON-AKK.3.SG.M finder du i den hellige
 skrift (SjT 7,3-4)
 skrift’
Du skal søge visdom, og den finder du i den hellige skrift
- (10) mikit mer skal en-O cristin-O mæmisc-a thær æfür
 ‘meget mere skal INDEF-NOM.SG.F kristen-NOM.SG.F menneske.F-NOM.SG.F da efter
 staa, at hon-O høre oc lære the hæghe skrift (SjT 7,20-22)
 stræbe at PERSPRON-NOM.3.SG.F vil.høre og vil.lære den hellige skrift’
meget mere skal et kristent menneske i dette tilfælde efterstræbe sådan at det vil høre og lære den hellige skrift

På trods af denne klare opretholdelse af det grammatiske genussystem er der interessante forhold som tilsyneladende er bestemt af tekstens afsenderperspektiv. Da *Sjælens Trøst* er et religiøst opbyggelsesskrift med fortællinger om både hedninge og kristne, omtales positive og negative egenskaber ved forskellige guder og afguder. Bemærkelsesværdigt er det i den sammenhæng at substantivets genus og determination retter sig efter afsenderens synsvinkel. Substantivet *gud* har et fællesgermansk udgangspunkt som neutrum (Grimm & Grimm 1958: 1017-1144, s.v. *gott*, spec. 1017-1019; Nielsen 2008: 165-166, s.v. *gud*), men fremstod allerede i tidligt norrønt tillige som maskulinum (Fritzner 1972-1973, I: 657-658, s.v. *guð*). I oldhøjtysk findes der kun maskuline eksempler (Grimm & Grimm 1958: 1017-1144, s.v. *gott*, spec. 1019). Denne genusændring er formentlig semantisk forårsaget (Brøndum-Nielsen 1935: 275). Sammensætningen *afgud* anvendtes i højtysk som neutrum frem til omkring år 1300, hvorefter maskulinum blev dominerende (Grimm & Grimm 1983: 320-322, s.v. *abgott*). I norrønt er *afgud* først belagt fra begyndelsen af 1500-tallet, og her fremtræder det udelukkende som maskulinum ligesom i moderne islandsk (Degnbøl et al. 1995: 97, s.v. *afguð*). I *Sjælens Trøst* kommer substantivet *gudh* som simpleksord og i sammensætningen *afgudh* til udtryk på tre forskellige måder. Af skriftets fortæller og de medvirkende kristne karakterer anvendes *gudh* som proprium om kristendommens levende gud. I direkte modsætning hertil står de kristnes omtale af forskellige afguder. Ved at bibeholde det neutrale genus understreger afsenderen at afguderne er menneskeskabte ting. Som en mellemtung mellem disse to yderpunkter anvendes *gudh* som et maskulint appellativ. Fra kristendommens synsvinkel benævnes på denne måde alle andre levende guder end kristendommens enerådende gud, mens de hedenske karakterer bruger denne betegnelse om deres egne menneskeskabte guder.

Mest frekvent er anvendelsen af *gudh* som proprium fra den kristne synsvinkel som skriftets fortæller repræsenterer. Nedenfor er der tale om det kristne

proprium og om eventuelle andre levende guder. I begge tilfælde refereres der anaforisk med maskuline pronomener:

- (11) Oc for thy at the ræddos gudh-O oc hedhratho hon-um, oc
 ‘og for det at de frygtede Gud.M-NGEN.SG.M og hædrede PERSPRON-AKK.3.SG.M og
 dyrkatho ing-in ann-an gudh-O, thy gaaf
 dyrkede INDEFPRON-AKK.SG.M and-AKK.SG.M gud.M-NGEN.SG.M derfor gav
han-O thøm swastoran visdom oc snille (SjT 10,28-30)
 PERSPRON-NOM.3.SG.M dem så stor visdom og snilde’
Og fordi de frygtede Gud og hædrede ham og ikke dyrkede nogen anden gud, gav han dem så stor visdom og snilde

Når fortælleren refererer til hedenskabens menneskeskabte guder, tager han tydeligvis afstand fra dem ved at omtale dem som afguder med et tingsliggørende neutralt genus. Denne reference anvendes konsekvent i alle de tilfælde hvor afsenderens synsvinkel er kristen:

- (12) Thæn same konungen nabogodonor, lot giöra e-t afgudh-O
 ‘den samme konge Nebukadnesar lod gøre INDEF-AKK.SG.N afgud.N-NGEN.SG.N
 af gul. oc thæ-t var stort oc stoth vpa markin pa ene stuth som var
 af guld og PERSPRON-NOM.3.SG.N var stort og stod på marken på et sted som var
 thrysins tiwo alna høy oc sex alna breth. Han bødth alla bodhe riga oc fatiga som
 tresinds tyve alen lang og seks alen bred han bad alle både riga og fattige som
 j hans riga voro, at the skuldo thiit koma oc hedhra oc bithia til thæ-t
 i hans riga var at de skulle derhen komme og hædre og bede til DEM-AKK.3.SG.N
afgudh-O-it, oc hedhra thæ-t mæth offir oc
 afgud.N-NGEN.SG.N-DEF.AKK.SG.N og hædre PERSPRON-AKK.3.SG.N med offer og
 knæfal (SjT 11,1-6)
 knæfald’
Den samme konge Nebukadnesar lod udfærdige en afgud af guld, og den var stor og stod på marken på et område som var tresindstyve alen lang og seks alen bred. Han opfordrede alle som levede i hans riga – både riga og fattige – til at komme derhen for at hædre og tilbede denne afgud med offer og knæfald
- (13) I thæn tima hafdhthee e-t afgudh-O i babylonia som
 ‘på den tid havde de INDEF-AKK.SG.N afgud.N-NGEN.SG.N i Babylonien som
 kallathis bell: hwilk-it som the dyrkatho oc hioldo thæ-t for
 kaldtes Bel REL-AKK.SG.N som de dyrkede og holdt PERSPRON-AKK.3.SG.N for
 theras gudh. thæ-t stoth i et mønstir (SjT 13,16-18)
 deres gud PERSPRON-NOM.3.SG.N stod i et kloster’
På den tid havde de i Babylonien en afgud som kaldtes Bel, og som de dyrkede og holdt for deres gud. Den stod i et kloster

- (14) Hon fiøl pa sin knæ oc bath til vor herra ihesum christum oc genstan kom swa
 ‘hun faldt på sine knæ og bad til Vor Herre Jesus Kristus og straks kom så
 stor jordhskiælf at bathe mønsterit oc afgudh-O-it fiollo
 stort jordskælv at både klosteret og afgud.N-NGEN.SG.N-DEF.NOM.SG.N faldt
 nidhir (SjT 18,11-14)
 ned’
*Hun faldt ned på sine knæ og bad til Vor Herre Jesus Kristus, og straks indtraf der et så stort jordskælv
 at både klosteret og afguden styrtede sammen*

At denne anvendelse af genus er særlig pragmatisk motiveret, viser en sammenligning med eksempelvis *Sydrak* i håndskriftet NkS 236,4^o som opbevares på Det Kongelige Bibliotek i København. Dette håndskrift dateres til anden halvdel af 1400-tallet og repræsenterer også den yngre middeldanske periode med et tredelt genussystem. Heri fremtræder substantivet *affgud* som maskulinum. Da sprogformen er sjællandsk (*Sydr XXIII-XXXV*), opviser kasus- og genusbøjningen en meget ringere grad af formvariation:

- (15) Tha taledhe dieffwelen j affgud-en (Sydr 33,28-29)
 ‘da talte Djævelen i afgud.M-DEF.NGEN.SG.M’
Da talte Djævelen igennem afguden

Eksempel (16) og (17) fra *Sjælens Trøst* skal illustrere at afgudsbegrebet på denne tid er så veletableret at det indgår i komplekse prædikater:

- (16) tha bath putifar sina dottir kiøssa josep: Josep swarathc. thæt skal hon cy giøra. thy
 ‘da bad Potifar sin datter kysse Josef Josef svarede det skal hun ikke gore for
 the jomfruan som dyrkar afgudh-O⁴. hon skal meek cy
 den jomfru som dyrker afgud.N-NGEN.SG/PL.N hun skal mig ikke
 kiøssa (SjT 45,28-31)
 kysse’
*da bad Potifar sin datter om at kysse Josef. Josef svarede: “Det skal hun ikke gøre, for den jomfru der er
 afgudsdyrker, skal ikke kysse mig”*
- (17) These quinnor the voro hedhna. oc giordho thæn visa konung salomon til en daara.
 ‘disse kvinder de var hedenske og gjorde den vise kong Salomon til en dære
 at han i sin gambla aldir ofvirgaf gudh oc bath til afgudh-O (SjT 58,29-32)
 at han i sin gamle alder forlod Gud og bad til afgud.N-NGEN.SG/PL.N’
*Disse kvinder var hedenske og gjorde den vise Kong Salomon til en dære sådan at han på sine gamle dage forlod
 Gud for at bede til afgud(er)*

4 Denne form kan tolkes som både singularis og pluralis. I pluralis anvendes både *afgudha* (fx SjT 46,31) og *afgudh* (fx SjT 18,11).

For at gengive de hedenske folks opfattelse af deres egne guder korrekt omtaler fortælleren hedenskabens guder med det maskuline substantiv *gudh* når synsvinklen er hedensk. Denne situation foreligger først og fremmest i direkte eller indirekte tale:

- (18) En tidh saghðhe konungen til danielēm. hwi vil thw ey tro pa
 ‘et tidspunkt sagde kongen til Daniel hvorfor vil du ikke tro på
 vor-Ø gudh-Ø bel. oc giøra hon-um hedhir mæth thit
 POSS.1.PL-AKK.SG.Mgud.M-NGEN.SG.M Bel og gøre PERSPRON-DAT.3.SG.M hæder med dit
 offer. Daniel swarathe iac vil ey dyrka ælla hedhra nogr-a giordh-a
 offer Daniel svarede jeg vil ikke dyrke eller hædre nog-AKK.PL.M skabt-AKK.PL.M
 gudh-a. thy at iac hedhra oc dyrka en lifandis gudh (SjT 13,26-30)
 gud.M-PL.M fordi at jeg hædrer og dyrker én levende gud’
*På et tidspunkt sagde kongen til Daniel: “Hvorfor vil du ikke tro på vores gud Bel og hædre ham med dit offer?”
 Daniel svarede: “Jeg vil ikke dyrke eller hædre nogen skabte guder, for jeg hædrer og dyrker én levende gud”*
- (19) O hwat en-Ø stor-Ø oc mæktogh-ir gudh-Ø ær
 ‘oh hvilken INDEF-NOM.SG.M stor-NOM.SG.M og mægtig-NOM.SG.M gud.M-NGEN.SG.M er
 bell (SjT 14,16-17)
 Bel’
“Oh, hvilken stor og mægtig gud er Bel”
- (20) Thasaghðhe konungen til danielēm, nw thorf thw ey sigða at vor-Ø
 ‘da sagde kongen til Daniel nu vover du ikke sige at POSS.1.PL-NOM.SG.M
 gudh-Ø hafuir ey liif. ællas at han-Ø lifuir ey Daniel
 gud.M-NGEN.SG.M har ikke liv eller at PERSPRON-NOM.3.SG.M lever ikke Daniel
 saghðhe, gif mek laaf. iac vil dræba idhar-Ø gudh-Ø (SjT 14,26-29)
 sagde giv mig lov jeg vil dræbe POSS.2.PL-AKK.SG.M gud.M-NGEN.SG.M’
*Da sagde kongen til Daniel: “Nu vover du ikke at sige at vores gud ikke er levende eller lever”. Daniel sagde:
 “Giv mig lov. Jeg vil dræbe jeres gud”*
- (21) Fa os danielēm som vor-Ø gudh-Ø hafuir
 ‘skaf os Daniel som POSS.1.PL-AKK.SG.M gud.M-NGEN.SG.M har
 fordærivat (SjT 15,3-4)
 fordærivet’
“Skaf til os Daniel som har fordærivet vores gud”

Af eksempel (18) og (20) fremgår det at også den kristne Daniel betegner den menneskeskabte gud Bel som *gudh* i direkte tale. Denne praksis skal formentlig illustrere hvordan Daniel føler sig nødsaget til at anvende den maskuline betegnelse i diskussionen med hedningene selv om han opfatter Bel som en afgud.

5. Konklusion

Nærværende artikel har tydeliggjort pragmatikkens rolle i en grammatisk analyse. Betydningen og forklaringen af bestemte udtryksformer bygger også på den kontekst som de udsiges i. Undersøgelsen af de to yngre middelskånske håndskrifter af *Sjælens Trøst* C 529 og A 109 har sandsynliggjort hvordan anvendelsen af genus kan have været styret af pragmatiske forhold i et hovedsagelig morfologisk funderet genussystem. I perioden lige inden den begyndende overgang fra et tredelt til et todelt genussystem kunne neutrum således fungere som tegn på ikke-menneskelighed i forbindelse med omtalen af hedenske afguder anskuet fra en kristen synsvinkel. Denne nye anvendelse af genuskategorien kan have været første skridt på vejen mod det todelte system som er styret af en grundlæggende skelnen mellem mennesker på den ene side og dyr, ting og abstrakter på den anden side.

Kilder

- JL = P. Skautrup (red.) (1951). *Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene III. Jyske Lov*. Text 2-4. København: Gyldendal.
- SjT = N. Nielsen (red.) (1937-1952). *Sjælens Trøst* (“*Siæla Trøst*”). København: J.H. Schultz.
- Sydr = G. Knudsen (red.) (1921-1932). *Sydrak efter Haandskriftet Ny Kgl. Saml. 236 4°*. København: H.H. Thieles Bogtrykkeri.

Henvisninger

- Brøndum-Nielsen, J. (1935). *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling III. Substantivernes Deklination*. København: J.H. Schultz.
- Brøndum-Nielsen, J. (1950). *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling I. Indledning. Tekstkildernes Lydbetegnelse. Vokalisme*. 2. ændrede Udgave. København: J.H. Schultz.
- Corbett, G.G. (1991). *Gender*. Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne & Sydney: Cambridge University Press.
- Degnbol, H. et al. (red.) (1995). *Ordbog over det norrøne prosasprog I*. København: Den arnamagnæanske kommission.
- Dekeyser, X. (1980). The diachrony of the gender systems in English and Dutch, i J. Fisiak (red.) *Historical Morphology*, The Hague, Paris & New York: Mouton, 97-111.

- Falk, H. & A. Torp (1900). *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: H. Aschehoug.
- Fritzner, J. (1972-1973). *Ordbog over Det gamle norske Sprog I-IV*. Omarbejdet, forøget og forbedret udgave [I-III uændret optryk af 2. udg. 1883-1896]. Oslo, Bergen & Tromsø: Universitetsforlaget.
- Grimm, J. & W. Grimm (1958). *Deutsches Wörterbuch IV*, 1. Abteilung, 5. Teil. Leipzig: S. Hirzel.
- Grimm, J. & W. Grimm (1983). *Deutsches Wörterbuch. Neubearbeitung I*. Leipzig: S. Hirzel.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog I-III*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Heusler, A. (1932). *Altisländisches Elementarbuch*. Dritte Auflage. Heidelberg: C. Winter.
- Iversen, R. (1973). *Norron grammatikk*. 7. udgave revideret ved E.F. Halvorsen. Oslo: H. Aschehoug.
- Jensen, E.S. (2007). Der var engang en mand – om markeret og umarkeret artikelbrug i moderne dansk og gammeldansk, i H. Jørgensen & P. Widell (red.) *Det bedre argument. Festskrift til Ole Tøgeby 7. marts 2007*, Århus: Wessel & Huitfeldt, 299-320.
- Jensen, E.S. (2011). *Nominativ i gammelskånsk – afvikling og udviklinger med udgangspunkt i Skånske Lov i Stockholm B 69*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Kjersgaard, E. (1980). *Byen og borgen Havn. Københavns historie I. Indtil år 1600*. København: Gyldendal.
- Lehmann, C. (2004). Interlinear morphemic glossing, i G. Booij et al. (red.) *Morphologie. Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung/Morphology. An International Handbook on Inflection and Word-Formation II*, Berlin & New York: W. de Gruyter, 1834-1857.
- Nedoma, R. (2010). *Kleine Grammatik des Altisländischen*. Dritte, erweiterte und aktualisierte Auflage. Heidelberg: Winter.
- Nielsen, N.Å. (1959). *De jyske Dialekter*. København: Gyldendal.
- Nielsen, N.Å. (2008). *Dansk Etymologisk Ordbog Ordenes Historie*. 5. udg. 2. opl. København: Gyldendal.
- Noreen, A. (1923). *Altnordische grammatik I. Altisländische und altnorwegische grammatik (laut- und flexionslehre) unter berücksichtigung des urnordischen*. Vierte vollständig umgearbeitete auflage. Halle: Max Niemeyer.
- Pedersen, K.M. (1999). Genusforenklingen i københavnsk, *Danske Folkemål* 41, 79-105.

- Petersen, K.T. (under udg.). *Udviklingen af inkorporation fra gammeldansk til moderne dansk – fra umarkerede kasusformer til markeret artikelløshed og enhedstryk*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Skautrup, P. (1944). *Det danske Sprogs Historie I. Fra guldhornene til Jyske lov*. København: Gyldendal.
- Skautrup, P. (1947). *Det danske Sprogs Historie II. Fra unionsbrevet til Danske lov*. København: Gyldendal.
- Trosterud, T. (2006). Gender assignment in Old Norse, *Lingua* 116, 1441-1463.